

УДК 378:37.035.6

Д. В. Горобець

**ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ
ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

Виховання національної свідомості й самосвідомості в майбутніх вихователів – складова і невід’ємна частина вирішення фундаментальної проблеми підготовки національних педагогічних кадрів. Щоб успішно будувати демократичну, правову і цивілізовану державу, необхідно, щоб її громадяни, насамперед представники інтелігенції, мали високу національну свідомість і самосвідомість. Особливо це стосується педагогів, які покликані виховувати палких патріотів, стійких громадян незалежної України, для яких головною метою життя буде практична реалізація завдань розвитку рідної культури, національної державності.

У Національній доктрині розвитку освіти підкреслюється, що одним із головних шляхів докорінного поліпшення виховання молоді є реформування змісту виховання, наповнення його культурно-історичними надбаннями українського народу. У цьому важливому державному документі серед пріоритетних напрямів реформування виховання наголошується на необхідності формування національної свідомості, національної само ідентифікації, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати [1].

Суспільно важливу інтегровану якість – національну самосвідомість педагогів – необхідно формувати цілеспрямовано і систематично ще в стінах вузу. Аналіз наукової, насамперед педагогічної літератури показав, що загальні аспекти цієї проблеми в Україні досліджували А. М. Алексюк, А. М. Бойко, В. К. Майборода, І. М. Мартинюк, О. О. Нікуленко, М. І. Шкіль та ін. Шляхи формування у студентів педагогічних вузів національної самосвідомості виявляються і обґрунтовуються в працях Т. К. Донченко, С. П. Бевзенка, І. О. Голубенка, С. Д. Єрмоленко, Л. І. Мацько, Є. А. Пасічника, Д. О. Тхоржевського, П. П. Хропка та ін. Філософські аспекти формування в майбутніх педагогів національної самосвідомості з’ясовуються дослідниками І. В. Бичком, О. В. Завгородньою, І. Ф. Надольним та ін. Натомість науковцями не приділяється належної уваги формуванню в майбутніх вихователів світоглядних компонентів національної самосвідомості.

Метою нашої статті є висвітлення основних компонентів світоглядної національної самосвідомості та головних аспектів її формування у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Науковці відзначають, що до структури поняття національної самосвідомості входять національна ідентичність, уявлення про типові риси своєї спільності (національний гетеростереотип), уявлення про

спільність історичного минулого, сучасності й майбутнього, про територіальну спільність (рідну землю), а при певних конкретно-історичних умовах – і про державну спільність, усвідомлене ставлення людей до матеріальних і духовних цінностей нації, її досягнень, орієнтації на них (почуття національної гордості, патріотизму тощо) [2].

Національна самосвідомість – це інтегративна якість особистості, якій властиві любов до рідної землі, глибоке знання рідної мови, історії, турбота про розвиток літератури, мистецтва, культури свого народу, творче відродження національних традицій, звичаїв і обрядів, активна в них участь, повага до своєї нації й інших народів. До цього фундаментального поняття входять усвідомлення важливої ролі свого народу в історії людства, готовність та вміння сумлінно, творчо працювати на благо Вітчизни, зміцнювати єдність рідного народу, Українську державу.

Національна самосвідомість є тією системоутворюючою ланкою, від якої залежить не лише глибина і стійкість патріотичних почуттів, поглядів, переконань та ідеалів, а й громадянська позиція, суспільна активність особистості. Сформована національна самосвідомість не допускає політичної пасивності, громадянської індиферентності. До структури національної самосвідомості входять когнітивний, емоційний, морально-оцінювальний і практично-вольовий компоненти.

Педагог, який має сформовану національну самосвідомість, глибоко усвідомлює самого себе, свої знання, погляди, переконання, ідеали, оцінювальні судження, пов'язані зі ставленням до своєї нації, її історії, культури і духовності, свій статус і роль у соціальному етнічно-культурному середовищі. Такий педагог, як правило, на високому рівні здійснює формування у студентів національної самосвідомості. Молоді фахівці, випускники педагогічних вузів, виховані національними свідомими педагогами, успішно розвивають усі сфери як своєї особистості, так і рідної культури, науки, господарства, державотворення.

До національної самосвідомості входить глибоке розуміння необхідності побудови демократичної, правової Української держави, сумлінне виконання громадянських обов'язків. Так, Ю. Римаренко вважає, що формування національної самосвідомості передбачає: засвоєння молоддю своєї етнічної спільності, національних цінностей (мови, території, культури), прихильність до розбудови національної державності, патріотизм, усвідомлення причетності до національно-визвольної боротьби, свого місця і ролі в ній [3]. До формування у студентів національної самосвідомості входить виховання національних почуттів, поглядів, переконань, ідеалів, ціннісних орієнтацій як найголовніших компонентів світогляду громадянина України.

Сформована національна самосвідомість сприяє пізнанню самого себе, своїх почуттів і думок, потреб та інтересів, інших якостей, стимулює глибоку любов до дітей, навчального предмета, педагогічної праці. Студенти впевнюються в тому, що національна самосвідомість включає

знання про свій національний характер, світогляд, менталітет, позитивні й деякі негативні традиції, якості.

Складовою частиною виховання національної самосвідомості майбутніх вихователів є формування в них тих компонентів світогляду, які визначають ставлення до рідної культури, історії, а також до цілей і завдань, спрямованих на вирішення даної проблеми в процесі навчання і виховання.

Кожному педагогові треба брати до уваги, що під час формування у студентів національних почуттів не можна допускати зміщення їх у бік месіанства, намагання принизити інші нації й народи. Педагогам треба мати глибокі знання про націоналізм, шовінізм, інші позитивні й негативні явища національного життя і спрямовувати процес виховання в творче, конструктивне русло. При цьому формується висока культура міжнародного спілкування, взаємин, відчуття і переконаність у необхідності скрізь і в усьому дотримуватися рівноправності націй. Національна самосвідомість стає одним із найважливіших показників не лише освіченості, а й вихованості, високої культури, цілісності особистості.

Коли в студентів – майбутніх вихователів сформовані основи національної самосвідомості, це створює умови для правильного розуміння ними сенсу життя, його цілей, високого покликання. Національна самосвідомість сприяє підвищенню моралі особистості, стимулює бути добродійним і милосердним, співпереживати біду і горе інших людей – співвітчизників, представників і своєї, й інших національностей.

Національна самосвідомість допомагає майбутнім вихователям накреслювати перспективи свого життя, педагогічної праці. Ще на студентській лаві вони починають ґрунтовніше думати про плани на майбутнє, розвивати свої внутрішні сили для їх реалізації. Націленість на певні моменти майбутнього як свого, так і своїх вихованців, створює духовну опору. Гуманні плани, добрі справи, які чекають у майбутньому своєї реалізації, утримують молодих людей від шкідливих спокус, моральної порожнечі тощо.

Завдяки поглибленню національної самосвідомості студенти успішно встановлюють психологічний контакт, глибинний зв'язок із етнічним середовищем, життям нації, джерелом якого, як вважав М. Бердяєв, є не примус та авторитет, а свобода сумління [4].

Водночас із формуванням у студентів національної самосвідомості в них виховуються глибокі патріотичні почуття, пориви, прагнення, що стимулюють пізнавати і берегти матеріальні й духовні цінності, результати праці попередніх поколінь, активно творити нові матеріальні й духовні цінності. Керуючись патріотичними мотивами, студенти активно і наполегливо готують себе до виховання своїх майбутніх дітей дошкільного віку у дусі любові до рідного краю, народу, Батьківщини.

Необхідно брати до уваги, що серед студентської молоді поширеними явищами є байдужість до національних справ,

індиферентність до рідної культури, невміння і небажання ідентифікувати себе з українською нацією, недооцінка рідної мови у розвитку науки, культури і виховання підростаючого покоління, відчуття національної меншовартості тощо. Тому студенти нерідко недооцінюють випробувані віками гуманістичні цінності – рідну мову, культуру, мистецтво, традиції й звичаї свого народу. Такі студенти відчують безцільність і беззмістовність, порожнечу свого життя, часто переживають розчарування, нудьгу, апатію, нездатність виявити ініціативу. Тому майбутніх вихователів необхідно поступово залучати до народних традицій, звичаїв і обрядів, створювати умови для вивчення ними виховної мудрості рідного народу, його національної специфіки. У процесі пізнання такими студентами високої краси народної поезії, музики, самотутніх традицій, оригінального світобачення і світорозуміння вони все глибше усвідомлюють, що сенс життя – у прилученні до духовних скарбів, у збереженні й примноженні їх, у формуванні в молодих серцях і душах національних цінностей. Із поглибленням національної самосвідомості такі студенти відповідальніше ставляться до оволодіння педагогічною професією, активніше готуються до самостійної творчої праці.

На жаль, у процесі навчально-виховної діяльності у виші з поля зору випускається те, що в студентів необхідно цілеспрямовано формувати світоглядні компоненти національної самосвідомості. Кожен викладач вузу має глибоко розуміти, що до світоглядної національної самосвідомості входять ті погляди, переконання, ідеали, які сформовані в студента, стосуються багатогранного змісту поняття „українська нація”, „нація” і через такі компоненти особистість сприймає, осмислює й оцінює навколишню дійсність як світ свого буття і діяльності, визначає і переживає своє місце, призначення і участь у ньому.

Відомо, що світоглядна свідомість є вищим проявом свідомості особистості. Через це надзвичайно важливе значення має пізнання особистістю рівня сформованості в собі тих компонентів світогляду, які свідчать про усвідомлення нею всіх питань, аспектів, що стосуються фундаментального поняття „нація”. Особливо це важливо для вихователів, які мають виховувати підростаюче покоління.

Розкриваючи студентам природу, суть, особливості національної самосвідомості, її світоглядні аспекти, пояснюємо, що є ідеї фундаментальні, системоутворюючі, „генеральні” (К. Д. Ушинський), і є підпорядковані, доповнювальні. Кожна генеральна ідея конкретизується, розкривається завдяки іншим, меншого ступеня узагальнення. Необхідно зосередити увагу студентів на тому, що генеральна, високого ступеня узагальнення українська національна ідея підпорядковує собі багато інших ідей – самотутності нації, її свободи, любові до неї, поваги до рідної мови, культури, соборності етнічних територій, незалежності Української держави тощо. Кожен викладач враховує, що генеральна світоглядна ідея – це той „інтегруючий стрижень”, навколо якого групуються, об’єднуються інші ідеї, поняття. Генеральні ідеї, які відображають всі

головні грані життя нашого народу, історичного буття нації, її культури, мистецтва, науки та багатогранної господарської діяльності, надають знанням системності, а особистості, яка їх засвоює, цілісності.

На думку науковців знання, ідеї трансформуються в стійкі духовні утвори – погляди, переконання, ідеали тоді, коли особистість дослідницькими, евристичними шляхами вичерпує їх із певної сукупності відомостей, художніх образів, народних традицій і звичаїв. Необхідно постійно сприяти тому, щоб у студентів при цьому виникали позитивні, приємні емоції [5]. У жодному разі не можна допускати, щоб у свідомості студентів світоглядні ідеї мали характер „голих і холодних” істин, не пережитих положень, відірваних від їхньої діяльності, повсякденної поведінки, життєвих потреб. В останньому випадку ідеї, положення стають, як правило, лише здобутком пам'яті.

Як вважають Р. Захарченко, В. Москалець, Д. Тхоржевський, компоненти світоглядної національної самосвідомості успішно формуються тоді, коли в студентів виховується осмислене і обґрунтоване, емоційне ставлення до дійсності, віра і впевненість в істинності тієї чи іншої ідеї. Осмислюючи факти, явища, студенти вичерпують із них ідеї, що починають визначати їхню позицію з того чи іншого питання. При цьому в студентів формуються погляди і переконання, інтелектуальний компонент яких перебуває в тісній єдності з емоційним [6]. Слід брати до уваги, що певне знання, яке на початкових етапах формування світоглядної національної самосвідомості, її окремих компонентів ще виступає самодостатнім, окремим чинником, у результаті цілеспрямованої діяльності педагогів „зрощується”, „сплавляється” у свідомості студентів з емоціями, волею, пам'яттю і трансформується у погляди, ідеали, які особистість прагне реалізувати.

Необхідно брати до уваги, що переконання є одним із найважливіших і найстійкіших компонентів національної самосвідомості студентів. Переконання – єдність думки, ідеї (раціо), почуття (емоціо) і волі, готовності до дії. Треба враховувати, що в кожного студента слід формувати широкий діапазон переконань, які стосуються різних сфер життя, галузей знань про націю, Батьківщину. Переконання особистості мають стійкий характер. Вони є стійкими духовними утвореннями, мають велику спонукальну силу до конкретних справ, практичних дій. Переконання студентів, зміст яких відображає інтереси народу, нації, Вітчизни, спонукають особистість досягати поставлених цілей, забезпечують її активну патріотичну, громадянську позицію.

З'ясовуючи формування в майбутніх вихователів національної самосвідомості як педагогічну проблему, не можна обійти питання виховання ідеалів. Український народ виробив свої ідеали, які відображені в фольклорі, мистецтві, художній літературі тощо. Ідеали входять до структури національної самосвідомості. Кожен викладач враховує, що естетичні, патріотичні, громадянські та інші почуття особистості відображають різні предмети в єдності реального й ідеального.

Теоретичне осмислення проблеми і практичний досвід роботи у педагогічному вузі дозволяє зробити висновок про те, що головними напрямками виховання у студентів – майбутніх вихователів національної самосвідомості є: реалізація національної ідеї як провідної, узагальнюючої, навколо якої групуються інші знання; систематизація, інтеграція знань в єдину наукову картину світу, що сприяє усвідомленню студентами основних знань про народ, націю, Батьківщину; забезпечення самостійної пізнавальної, дослідницької діяльності студентів у процесі формування в них національної самосвідомості; постійне пізнання студентами українознавства як філософії, ідеології й політики, стратегії й тактики розбудови Української держави; забезпечення глибокого засвоєння майбутніми вихователями національних традицій і звичаїв, відображених у них гуманістичної духовності, національної самосвідомості українського народу.

Список використаної літератури

- 1. Національна доктрина розвитку освіти // Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство / Д. І. Дзінчук. – К. : ЗАТ „НІЧЛАВА”, 2003. – С. 214 – 226.**
- 2. Жмир В. Ф.** На шляху до себе. Історія становлення української національної самосвідомості / В. Ф. Жмир // Філософська і соціальна думка. – 1991. – № 2. – С. 143 – 163.
- 3. Римаренко Ю. І.** Національний розвій України: проблеми і перспективи / Ю. І. Римаренко. – К. : Юрінком, 1995. – 218 с.
- 4. Бердяев Н. А.** О назначении человека / Н. А. Бердяев. – М. : Республика, 1993. – 701 с.
- 5. Андрущенко В.** Культура. Ідеологія. Особистість / В. Андрущенко, В. Губернський, М. Михальченко. – К. : Знання України, 2002. – 578 с.
- 6. Теоретичні засади виховання національної самосвідомості : програма спецкурсу і навч. посіб. / за ред. Д. О. Тхоржевського. – К. : ІЗМК, 1998. – 150 с.**

Горобець Д. В. Формування у студентів – майбутніх вихователів національної свідомості як педагогічна проблема

У статті розкривається зміст поняття національної свідомості та самосвідомості, її структурні складові; розглядаються педагогічні основи виховання національної самосвідомості у майбутніх вихователів дошкільних закладів через інтеграцію виховної, навчальної, дослідницької діяльності студентів.

Ключові слова: національна свідомість, переконання, національні почуття, ідеали, ціннісні орієнтації, світогляд, патріотичні почуття, національна ідея.

Горобець Д. В. Формирование у студентов – будущих воспитателей национального самосознания как педагогическая проблема

В статье раскрывается содержание понятия национального сознания и самосознания, его структурные компоненты; рассматриваются педагогические основы воспитания национального самосознания у

будущих воспитателей дошкольных учреждений через интеграцию воспитательной, учебной, исследовательской деятельности студентов.

Ключевые слова: национальное самосознание, убеждения. Национальные чувства, идеалы, ценностные ориентации, мировоззрение, патриотические чувства, национальная идея.

Gorobets D. V. The Formation of National Consciousness in Teaching Students, Future Kindergarten Teachers as a Pedagogical Problem

The article observes the maintenance of the notion of national consciousness and self-consciousness, its structural components; pedagogical bases of national consciousness education with future educators of preschool establishments through integration of educational, teaching and research activities of students are considered.

Key words: national self-consciousness, persuasions, national senses, ideals, valued orientations, world view, patriotic senses, national idea.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 317.13

О. С. Карєва

**ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК СОЦІАЛЬНА ВИМОГА
ДО ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ОСВІТНІХ СТАНДАРТИВ**

Початкова освіта є провідною ланкою системи освіти України, що спрямована на створення адаптивного інформаційного та комунікаційного базису для природного входження дитини до суспільства.

Проте сучасні тенденції тотальної інформатизації всіх сфер людської діяльності, збільшення обсягу інформаційних ресурсів і комунікативних засобів міжособистісного спілкування вимагають використання сучасних освітніх, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій навчання, орієнтованих на формування молодших школярів як майбутніх представників інформатизованого суспільства.

Зазначені положення та результати навчальних досягнень учнів минулих років зумовили необхідність перегляду Державного стандарту початкової загальної освіти, оновлений зміст якого передбачає докорінну інформатизацію школи засобом впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес початкової школи [1].

Проблему інформатизації освіти вивчали Р. Абдєєв, Б. Гершунський, М. Плескач, І. Роберт, Н. Тализіна та інші фахівці. Аналіз наукових праць зазначених вище авторів доводить, що інформатизація початкової освіти –